

Herbjørg Wassmo

Hundre år

utdrag

GYLDENDAL

Kjære leser

Jeg samler på tegn. Ser etter spor. Slik har alle mine bøker blitt til. Noen ganger er tegnene diffuse og uforpliktende akkurat som mennesker jeg tilfeldig møter – og går forbi. I andre tilfeller kjennes de krevende nær, som en utfordring som må forfølges. Nysgjerrigheten gir meg den motstanden jeg trenger. Som om veien gjennom det jeg ikke vet, er den eneste vei.

Tanken på å skrive mine formødres historie begynte for mange år siden, da min unge datter sendte meg en brosjyre om Lofotkatedralen i Kabelvåg i Nordland. Farge fotografiet av altertavlen viste Jesu kamp i Getsemane. Teksten opplyser at prest og maler Fredrik Nicolai (Fritz) Jensen ferdigstilte tavlen i 1869–70, og at han brukte levende modell til engelen som rekker Kristus kalken. Denne kvinnen er Sara Susanne Krog, født Bing Lind. Min datter skriver at modellen må være vår formor. Jeg kjenner igjen navnet og ansiktstrekkene, og plutselig hører jeg mormor Elida og min mor Hjørdis snakke om denne oldemoren min. Sporet er så overbevisende at jeg begynner på historien. Senere viste det seg at vår Sara Susanne er en annen i samme slekt. Men da var det for sent. Jeg hadde begynt å skrive og gi henne liv og var kommet henne svært nær. I flere år nå har jeg trodd mer på min egen historie enn på den mine hjelpere og slektsgranskerne fant for meg. Slik har boken min blitt en vev av reelle hendelser og fiksjon.

Fra Sara Susannes fødsel i 1842 og til min egen i 1942 er det hundre år. Det ga tittelen.

Romanen *Hundre år* handler om tre generasjoner kvinner, deres menn og mange barn.

Sara Susanne var datter av en enke med mange ugifte døtre. For å føye sin mor sa hun ja da Johannes fridde. Han kjøpte et handelssted og hadde stort talent for forretning.

Elida, derimot, trosset sin mor og valgte kjærligheten, husmannsgutten Fredrik. Han hadde godt hode, men dårlig helse, noe som skulle føre henne fra Nordland til Kristiania for en tid. Hun hadde da født ti barn. I den hardt pressede situasjonen ble flere barn satt til fostring, blant annet min mor, Hjørdis. Mormor Elida var det første mennesket som snakket til meg om hvor viktig kjærlighet er.

Hjørdis fortalte sjelden om seg selv. Heldigvis har jeg mine foreldres kjærlighetsbrev fra før jeg ble født. Dem har jeg brukt som de var, nettopp for å yte deres stemmer en slags rettferdighet. Hjørdis' søster, Helga, fortalte om mennesker og hendelser helt opp til hun døde for få år siden.

Det er mange å takke for at denne boken kunne bli til. Så mange at jeg ikke kunne risikere å glemme noen om jeg prøvde meg på en liste. Men jeg har valgt å dedikere romanen til tante Helga, som også var min gudmor.

Jeg kom ikke unna meg selv, fjerde generasjon. Tegnet var der jo helt fra begynnelsen: 1842 til 1942. Først var det nifst og krevende. Til tider stoppet alt opp. Til slutt måtte jeg bare bestemme at det ikke var verre å utlevere Herbjørg enn en hvilken som helst annen person jeg litterært sett hadde påtatt meg ansvaret for. Det krevde bare ærlighet. Jeg har latt Herbjørg ytre seg i det første kapittelet i hver av de seks «bøkene» om Sara Susanne, Elida og Hjørdis.

Mens romanen har blitt en fiktiv fortelling om det som kunne vært, og kanskje var, levd liv – ble disse kapitlene virkelighetens ankersteiner. En alvorlig oppgave, men lekende befriende å gi den en litterær form. Det jeg skrev fikk meg i større grad til å forstå hva som kan gjøre et menneske til dikter.

Finnes det noen hel sannhet der mennesket er?

Herbjørg Wassmo

SARA SUSANNE FÅR ET BREV

Det hadde vært et stort innsig av sild på bankene utenfor Vesterålen i 1861, og året etter så det ut til at også andre områder skulle nyte godt av sølvet i havet. Og den satte seg nærmere land, så man fikk lettere tak i den.

Brødrene Krog på Offersøy satset også på fisket. De rustet båter og hyrte folk for fast lønn uten lott, slik fikk de selv den største fortjenesten på gode kast. Det gikk historier om at silda *gikk tørt*, at det var så store mengder at de kunne drive den på land og hove den rett i tønner fra fjæresteinene.

Offersøybrødrene hadde så mange slags talenter. Om unge Johannes gikk det ryktet at han kunne lukte salt på mange sjømil. Der andre sto i fjæra og klaget over saltmangel og ublu priser, kastet han seg i båten. Fordi han stammet så forskrekkelig, lå det i Johannes Krogs natur at han ikke pratet seg bort, men handlet.

Han ventet aldri til saltet var helt slutt. Slik hadde han tid til å akkedere på sin korte, stakkato måte med forhandlerne, dersom han måtte. Men helst skrev han alt ned på blokken sin. Han hadde sine forbindelser, lyttet til tonefall og viste tålmodighet. Slik visste han hvor hardt han kunne presse prisen. Slektskap og mågskap til Bergen, Bø, Lofoten og Tromsø var heller ikke av veien. Det hjalp også å være en som sto opp for andre i ei knipe uten å regne for mye på det.

Det eneste folk hadde imot Johannes var at han var så

latterlig ung og at det var tungvint å snakke med ham. Det gjaldt særlig dem som ikke var like raske til å lese som han var til å skrive ned det han ikke greide å si.

*

Sara Susanne hadde forlatt sin mors hus i Kjøpsvik og var nå husjomfru i Bø. Hun aktet ikke på sild- og saltpriser. Men hun husket at hun hadde sett Johannes både i kramboden og i stuene. Flere ganger. Han var noen år eldre enn henne, men ikke mye. Kroppen hans var senet, benet og velbrukt som på en fjellfinn som måtte springe etter reinene sine støtt. Hodet hadde derimot en forfinet skapelse med lyst bølgete hår og skjegg. Nevene sto ikke i stil. Som om skaperen ikke hadde hatt flere fintformede hender igjen når han delte ut den slags. To solide klubber hang i forlengelsen av de lange armene. Føttene var store og opplagt gjort for en tyngre kropp. Men han gikk lett og gyngende, Johannes Krog. Som om han hadde en stor latter eller stor sorg som han ville renne fra. Øynene var glassklare. Når han så rett på deg, vistes det hvite rundt hele pupillen, som hos en unge som så verden for første gang.

Hun husket ham fra søster Marens bryllup. Han sto i flokken av menn uten å snakke med noen. Men ansiktet bevegde seg etter den som sa noe. Noen ganger nikket han energisk, andre ganger ristet han sørgmodig på hodet. Alltid var han litt på avstand, det virket som om han ikke så henne selv om han stirret rett på henne. Hun husket ham fra hagen med oppbrettede skjorteermer i solskinnet. Men der var så mange innom på kramboden og i stuene. Man kunne ikke regne med at man hadde møtt noen på ordentlig selv om man hadde sett dem der.

Det var sommer og man skrev 1862. Madammen på Vinje hadde gitt Sara Susanne fri noen dager for å besøke familien.

Søndags formiddag, da moren, søstrene og hun kom ut av kirken, sto han plutselig der. Johannes Krog. Bukket dypt og hilste hver av dem i hånden uten å si noe, som om det skulle vært begravelse.

Etter at moren hadde fylt ut tomrommet som deretter oppsto, med sin strøm av vennlighet, overrakte han Sara Susanne en gråpapirpose med mykt innhold. Ja, det virket nærmest som om de hadde avtalt at han skulle bringe med seg denne posen og at det ikke var noe som helst å snakke om. Ja, at han lenge hadde visst at han kunne treffe henne der. I all forklomsethet merket hun likevel at den store neven hans dirret og at senen på halsen var spent til det ytterste.

Det var ingen vei utenom, så hun tok imot med begge hender. Og da han nikket og nikket mot posen, åpnet hun den og dro opp et hvitt silketørkle med lange, tunge frynser – og et brev med lakkstempel. *JK*. Hun kjente seg så pinlig berørt at hun glemte å takke. Flere som sto rundt, stirret. Noen smilte. Søstrene, Amalie og Ellen, gjorde det ikke lettere ved å veksle blikk. Anne Sophie var bare fjorten og stirret fra den ene til den andre med åpen munn. Men madam Lind reddet alt ved sporenstreks å be Johannes Krog fra Offersøy hjem på middag. Etterfulgt av en ordstrøm om felles slekt, spørsmål om moren hans, sildepriser, vær og vind.

Under middagen, og senere, da de satt ved kaffebordet, så Johannes vedvarende på noe ved siden av Sara Susannes hode mens han nikket til alt fru Lind sa. Uttrykket var årvåkent oppmerksomt, men det virket allikevel som om han var i en annen verden. Når han ikke spiste eller drakk holdt han armene i kors over brystet som en admiral i hvilestilling mellom slagene.

Sara Susanne hadde ikke åpnet brevet. Det lå på skjenken. Sjalet også. Hun skjenket kaffe og moren nødet spekulasjon og lefser, slik skikken var. Selv om Johannes nesten ikke hadde mælt ett ord, beklaget moren at Arnoldus ikke var hjemme,

så han bare hadde fruentimmer å snakke med. Men Johannes ristet energisk på hodet som om det var en riktig dårlig tanke.

Etter mange spørsmål fra moren forsto de at det gikk meget godt med handelen på Offersøy, men at han hadde andre planer for fremtiden enn å være jekteskipper hos broren, Eilert, som hadde odell på handelsstedet. Madam Lind stilte høflige, gjerne lange spørsmål som lot seg besvare på en kort måte. Som om hun egentlig visste svaret, men trengte et bekreftende «ja» eller «nei».

Så fort Johannes prøvde å si flere ord etter hverandre, begynte han å stamme. Ofte alt på første stavelse, som om han allerede grudde for resten. I alt dette arbeidet glemte han å gjøre opphold mellom ordene. Alt kom i en eneste hakkende strøm.

Fru Lind lot seg ikke merke med det, men ventet til han hadde kommet igjennom elendigheten, før hun fortsatte sin vennlige utspørring om smått og stort. Ofte gjorde hun det enkelt for dem alle ved å svare selv.

– Det eneste som mangla han Johannes e kanskje en ledsagerske? mente hun.

Johannes nikket takknemlig flere ganger.

– Men han e jo ung ennu, han har tida framfor sæ, trøstet hun.

– Neeeee! Tititititiiiiida gåååå ffffort, svarte Johannes alvorlig mens han stadig betraktet dette punktet ved siden av Sara Susannes ansikt.

Straks etter var det som om han våknet opp av dyp søvn og ikke orket flere spørsmål. Han reiste seg uten å ha tømt kaffekoppen. Så gikk han runden og tok alle som var i rommet i hånden. Amalie og Ellen, Anne Sophie, moren og til sist – Sara Susanne. Ansiktet hans var uten uttrykk, men halsen var flammende rød og han skottet stadig bort på konvolutten på skjenken.

Da han var gått, kastet søstrene seg over det vakre sjalet. Moren rakte henne brevet. Bevegelsen var langsom, elegant. Nesten triumferende. Som om det var en beskjed fra selve Solkongen av Frankrike. Men Sara Susanne tok ikke imot. Hun betraktet stripene i gulvmatten.

Moren sukket, så bebreidende på henne og åpnet brevet. Et øyeblikk inspiserste hun det, så ranket hun seg, kremtet – og leste med en stemme som om det skulle være juleevangeliet.

Ærede Husjomfru Sara Susanne Bing Lind.

Man har fornøyelsen av å be om Deres vesle hånd til ekteskapelig ledsagelse i gode og onde dager. Dokker skal på ingen måte angre eller lide nød dersom Dokker sier Ja! Det kan nevnes at man snart har avgjort kjøp av Havnnes handelssted etter han Johan Ursin og dermed ikke er uten midler og hus.

Og: Tør man be om diskresjon i fall svaret er nei?

*Dokkers hengivne
Johannes Irgens Krog,
Jekteskipper*

PS: Unnskyld skriften, man er mest vant med å skrive tall.

Noen dro trillebåren med jernbeslåtte hjul over den steinete gårdsplassen. Ved kjellerlemmen under vinduet skvaldret de to tjenestejentene mens de bar ned restene etter søndagsmidagen. Sara Susanne ble sittende og betrakte en stær som allerede høstet de umodne bærene på rognetreet i hagen. Dagen var skinnende blank der ute.

– Ja ...? moren bøyde seg mot henne.

– Mamma ..., hvisket Sara Susanne lavt mens søstrene satt rundt og holdt pusten.

– Du har ikkje tenkt å være husjomfru resten a livet? begynte moren da Sara Susanne etter en stund ikke hadde sagt noe mer.

– Nei ...

– Han e en likanes mann. En pen mann! Og solid! Og Berre 26 år! Og dessuten e vi i slekt med han gjønna far hans, han Jens Krog. Han Arnoldus og han Severin va fadder på søster hans sin guttunge. Både halvsøskenan dine og vi har hatt mykkje med Krog-karran å gjøre. Kjære Sara Susanne ... Stamminga kom nok a at han va så nervøs.

– Øyan hannes ligna på Blakka sine, så dokker det? Frøktelig stor og blank, utbrøt Anne Sophie.

– Æ bryr mæ vel ikkje om at han stamma! Men ...

Moren sukket. Hun var altfor nær, like over bordet. Sara Susanne kjente hånden hennes som et stengsel da hun la den på armen hennes.

– Nå, på den måten. Vel ... du kan jo vente med alt til han Arnoldus kjem heim. Ingen skal kunne sei om mæ at æ tvinga non a mine!

– Kanskje han vil ha mæ i stedet dersom du sei nei? lo Ellen.

– Hysj med tøvpraten! Fru Lind rettet nakken og satte øynene i alle etter tur.

– Ikkje alle gifta sæ a kjærlighet, mumlet Amalie og tippet sky på moren.

– Kanskje ho Sara Susanne e esla tel å kjøp sæ gård aleina og å leve uten mann, akkurat som ho Iverine på Tårstad, prøvde Ellen.

Hun siktet til halvsøsteren som alle søstrene holdt av og så opp til. Det var ikke lite hun greide å utrette sammen med husjomfruen sin, Peroline. Ingen hadde så artige juleselskap. Det var som om mannfolkene aldri fikk praten sin til å bli det

viktigste, men måtte rette seg etter hva Iverine ville snakke om.

– Kjærlighet ... e nu så mange slags ... Non ser ikkje kjærligheta for at den e for nær ... Den oppskrytte brusinga i blodet e flyktig som en vårkuling. Det kan man ikkje bygge et heilt liv på, sa moren og sukket.

– Men mamma! Du snakka alltid om han pappa – så vakert, som om det skulle ha vore kjærlighet? sa Anne Sophie mykt.

– Likkje Anne, du va berre ett år då han dødde fra oss. Æ har hatt god tid til å tenke på han og alle mine farlause unga. Det ligg mykkje kjærlighet i det arbeidstøkke, sukket moren og stakk lommenørkleet opp til øyet.

Da Arnoldus kom hjem og fikk høre om sjalet og brevet, smilte han fra øre til øre.

– Storarta! Han Johannes Krog! Godt vett og e ikkje uvenna med non så vidt æ veit. Og ka skal æ sei ... Et ugift mannfolk går an, men ho mamma synes nok at det e for mange ugifte her. Jacob, Helene, Amalie, Ellen, Anne Sophie, du og æ, ramset han opp. – Ho ligg vel smått våken om natta og tenke på ka det skal bli a oss, i alle fall dokker jenten.

Sara Susanne svarte ikke. Taklampen svingte lett etter messinglenkene. Glasskolben var halvfull av olje. Lampeglasset en sotet pendel under gyngende gulvbord. Moren gikk over loftsgulvet. Bestemte, harde små tramp som plutselig fikk full stopp, for deretter å fortsette i samme dur. Disse stoppene kunne få folk til tro at hun stanset for å lytte, eller holdt på å falle, eller på annen måte trengte til at man kom styrtende. Så lenge Sara Susanne kunne huske hadde hun ventet ulykke når moren gikk over loftsgulvet på den måten. Den urytmiske knakingen, etterfulgt av øredøvende stillhet. Og så igjen, bestemt tramping. Når andre gikk over gulvet fikk det en ende. Moren ble aldri ferdig. Hun tøvete med å

komme ned. Tøvet med å vise seg. Halte det ut med sine fulle stopp. Som om hun påla dem å huske hvor mye hun hadde å tenke på, hvor mange bekymringer, hvor mange stopp hun måtte ta for å få livene deres til å gå i hop.

Arnoldus og Sara Susanne var alene i stuen. Lampen svingte. Sommergardinene rakte de ennå nystivede kappene sine rett ut i rommet. Potetesmel, passe dynking og varmt jern. Men det var ikke morens verk. Hun gjorde ikke slikt. Ikke fordi hun hadde ymtet om at hun mislikte det, eller at hun kjente seg for fin til det. Nei, langt ifra. Det falt seg bare slikt at hun ryddet i skatollet eller måtte se til en eller annen – når slikt skulle gjøres. Før Maren giftet seg var det alltid hun som administrerte eller gjorde storrengjøring så vel som finstryking. Nå fikk det gå som det kunne på omgang mellom søstrene og tjenestejentene.

Arnoldus var rastløs etter å komme seg ut og i gang med et eller annet. Han var nesten alltid rastløs. Til og med om søndagene. Egentlig mest om søndagene.

– I og med at han Johannes skal kjøp Havnnes og begynne for sæ sjøl, så treng han ei kjerring fort. Æ trur ikkje du skal vente for lenge med å svare han. Det e nok av gifteferdige rundt om på kvert et nes.

Hun prøvde å fange blikket hans. Prøvde å vise ham at hun trengte at han sa noe helt annet. Hva, visste hun ikke for sikkert. Men at Arnoldus, broren hennes, som hun satte mest pris på av alle mennesker, skulle overgi henne på denne måten – det ble for stygt.

– Æ trudde du så det fra mi sida ..., begynte hun.

– Ja, men det gjør æ jo, snille dæ ... Æ veit ikkje kem andre som skulle vore bedre enn han Johannes.

– Men skal det då ikkje vær nokka meir?

– Nokka meir? Ka du meine?

– Skal man berre gifte sæ med kem det skal være?

– Han Johannes e ikke kem som helst, sa han oppgitt.

Men da hun satte øynene i ham vek blikket.

– Æ hadde venta mæ at du skulle støtte mæ, hvisket hun.

– Ja, men det gjør æ jo!

Hun satt et øyeblikk. Ventet på fortsettelsen. Da den ikke kom, reiste hun seg med bøyd hode. Lot hendene gli nedover skjørtet et par ganger og gikk mot døren. Langsamt. Hadde han da sagt noe, hadde han i det minste sagt navnet hennes, så ville hun ha snudd og kastet seg inntil ham.

Sara Susanne ble liggende i tre dagers halsesyke og måtte sende bud til Bø at hun ikke kunne komme den dagen hun hadde lovet. Madammen hadde allerede mistet humøret før Sara Susanne reiste, så man kunne forestille seg fjeset når hun fikk budet.

Moren sto i døren til kammerset og var på sykebesøk. Hun forsto ikke at man fikk halsesyke på denne tiden av året, sa hun. Det var ikke det at hun kritiserte Sara Susanne for denne usunnheten, hun bare sa det hun tenkte. Og hun avsluttet med et «Stakkars jenta mi!». Sara Susanne visste for sikkert at dersom hun hadde trosset sviingen i halsen og stukket i å gråte, så hadde moren kommet helt inn i rommet og satt seg ned på sengekanten. Men i stedet ristet hun på hodet eller nikket, alt etter hva moren sa. Det varte ikke lenge. Så kunne hun lukke øynene og la timene gå. Hun var så allikevel ferdig med livet.

Det merkelige med å se seg ferdig med livet var den enestående roen som fulgte med. Det viste seg at varm solbærtoddy med rosiner hadde samme virkning som da hun var jentunge. Hun sparte på rosinene og beholdt dem i munnen etter at saften var svelget. Det var enestående lindring. Søstrene kom på loftet etter tur. De hadde nok fått forbud mot å plage henne med brevet. For de sto bare i døren, i god avstand fra halsesyken som de mente hun hadde hatt med seg fra Bø. Og hun kunne bare være glad til at hun lå til

sengs, for ute var det regn og skodde, det kunne hun vel selv se gjennom vinduet. Og de for sin del måtte ut i hagen etter rabarbra eller hjelpe til både her og der.

Arnoldus viste seg ikke.

Den tredje grytidlige morgenen våknet hun og husket drømmen sin. Hun sto på kaia nedenfor kramboden og ventet på en båt som tøvet ute i fjorden uten å legge til. Mens hun sto slik skiftet årstidene alt i ett. Hun kunne se snøkavet ute i fjorden og flere båter som for forbi uten seilføring i den sterke vinden. Selv kjente hun verken blåst eller kulde. Øyeblikket etter, da hun snudde seg mot gården, kunne hun se trærne springe ut i solskinnet. De var så tett ved øyet hennes at hun kunne se loddenheten i de små seljebladene. Erteblomstene kravlet over nettinggjerdet som levende pastellfargede dyr og sendte ut lukten sin. Øyeblikket etter skrumpet de og falt av. En tungpustet tomhet la seg rundt henne. Hun måtte få en slutt på det. Fikk det for seg at hun måtte vaske håret, for hun kjente seg utsvettet og klam. Så sto hun over en dampende sinkbalje og lot håret flyte utover og utover. Til sist dekket det hele kaia og fløt videre ut i havet uten at hun rådde med å stanse det. Ja, det heftet seg fast i fiskehesjene og hjellene på berget også. Plutselig fikk hun se Johannes Krog henge etter knehasene på øverste stökk og holde en kritthvit linhåndduk frem mot henne. Hadde det ikke sett så farlig ut, så kunne hun ha ledd. Han var uten ansikt, men da hun våknet, visste hun at det var ham.

Sara Susanne sto opp av sengen, flidde og kledde på seg. Så satte hun seg til å skrive.

Ærede Jekteskipper Johannes Irgens Krog.

Takk for det vakre sjalet og for Dokkers vennlige tilbud!

Man sier ja. Det er opp til Dokker å bestemme når vi skal ta ut lysning.

For ordens skyld må jeg gjøre oppmerksom på at min mor ikke har midler til å bekoste bryllupet. Men for min del kan det holdes enkelt.

Jeg bringer ikke med meg særlig til boet. Bare mine klær og noe beskjedent utstyr av lin og bomull. Men jeg har ingen gjeld.

Min mor hilser så mye!

I vennlig forståelse og full diskresjon

Sara Susanne Bing Lind

Hun ba den gamle krambodsbetjenten som satt på kår, ta turen i færingen og få det levert personlig.

Så reiste hun til Vinje i Bø og arbeidet som vanlig. Fruen var glad for å ha henne tilbake og sparte henne ikke. Sara Susanne hadde bestemt at hun ikke skulle si opp før Johannes Krog hadde gitt henne et svar og første kirkelysning var lest opp. Rikelig med arbeid hjalp for den store tomheten som gnog. Hun kunne ikke huske at hun noen gang hadde kjent seg så utrivelig alene.

Men hun forregnet seg. Allerede etter få dager kom Johannes seilende til Vinje og presenterte seg for herskapet som Sara Susannes forlovede. Ordet *forlovede* sa han flere ganger uten å stamme. Han ga henne en gullring med rød stein og overrakte madammen et brev der han ba henne om å løse Sara Susanne fra stillingen så fort det lot seg gjøre, for han trengte henne når de nå skulle forberede bryllup.

Fruen tok oppsigelsen pent, men ikke uten sukk. Hun ønsket dem inderlig lykke til og ba innstendig om å få beholde Sara Susanne til slutten av november. Det syntes Johannes var altfor lenge. Han tenkte seg bryllup i romjulen.

Da våknet plutselig Sara Susanne og blandet seg i. Sa bestemt at hun ville stå i tjeneste til femtende november. Slik fikk hun gjort både den ene og den andre til lags, tenkte hun. Det var ikke etter hennes sinn at en annen skulle be henne løst fra stillingen. Men hun innså at det var for en bagatell å regne, når man tok i betraktning at hun hadde lagt sitt liv i hendene på en fremmed.

Ennå hadde hun ikke grått. Det ble vel tid til slikt senere.

– Går du ikkje med forlovelsesringen? spurte fru en dag mens de syltet rips. Den blodrøde silen dryppet og dryppet over løveglasset.

– Den e nok kostbar, det e ikkje verdt å bruk den når æ arbeid med hendern – både med det eine og det andre, sa Sara Susanne fast.

– Han skulle sjøl hente dæ den femtende november?

– Han sa så.

– Skal du ha nokka fridaga før det og fer heim tel Kjøpsvik?

– Nei takk, det behøves ikkje. Det e ikkje heimen min lenger.

Fruen så forbauset på henne. Dro pannehuden opp til den lignet en slagside av et saueslakt. Gulrosahvit. Ferdig til å sy kjøtrull av.

EKTESKAPETS FULLBYRDELSE

Bryllupet ble ikke i romjulen, men nittende desember. Bruden var jo allerede på plass, og alle de viktige gjestene kunne også være til stede. Noen hadde hun aldri sett før, men Johannes og hun hadde også mange felles slektninger. Hun så dem som i tåke der de tumlet rundt. Alle med fremmede, tilgjorte ansikt, syntes hun. Til og med Iverine som alltid var seg selv, så rar ut. Som om de egentlig var triste, men måtte skjule det med å skåle og være glade.

Takket være salig Jens Krog, som en gang hadde betalt 57 spesiedaler for et auksjonsskjøte, eide Krog sine en kirkestue på Lødingen. Der skulle bruden pyntes. Den svarte ovnen durte og snøen klamret seg til vindusrutene. Ved ytterdøren lå brånet snø som innsjøer rundt røyserter og botforer, pelsler og vadmelsklær. Dunstene fra alt dette slo imot når man kom inn døren. Matbommene sto på bordene og langs veggene og fristet.

Madam Krog satt ved ovnen med reisepelsen på, mens madam Lind svinset i veien for tyende som prøvde å holde orden på alt pikkpakket. Av og til støtte begge ut setninger som ingen riktig tok til seg. Madam Krog prøvde å inngi autoritet, hun hadde tross alt giftet bort de døtrene hun skulle, mens madam Lind lå langt etter. Det var kanskje en av grunnene til at *hun* hadde vennligere stemme og bød på seg selv både i blick og geberder.

Det luktet våt saueull, tjære og nysprunget svette. Inni-

mellom sev en tynn eim av rosenvann forbi. Etter hvert kom den umiskjennelige lukten av kaffe og forandret fjesene til solskinn. Lokket kom av mattinene og praten steg under det lave taket. Det lød som om det skulle være kråketing.

– E brura påkledd, så vi kan slepp folk inn for å få litt mat? ble det ropt utenfra.

– Ikkje ennu, ble det svart.

Sara Susanne satt bak et skjerm Brett omkranset av søstrene og Hanna. Kjolen var en gave fra Arnoldus. Det viste seg at hun ikke kunne bruke den som de brakte i lerretspose fra Lindgården. Hun var for liten og sped, og så ut som en gjenlemt jentunge i familiekjolen. Til Maren hadde den derimot vært som støpt. Denne som de tredde på henne var såkalt *etter siste mote*, sydd av en skredderske på Strandstedet. Av tung sort blanksilke kjøpt i Bergen. Den hadde stramt liv og dype legg i skjørtet, skinkeermer med puff og innfelt blonde over brystet. Den gnagde rundt armene der sømmen lå rett på huden. Hun kjente det, og kjente det ikke.

Moren svinset rundt og ville absolutt at hun skulle bære den store kamé-nålen som var i familiens eie for slike anledninger. Hanna mente at festenålen var så grov at den ville ødelegge stoffet.

– Då lar vi berre nåla stå i tel evig tid så vises det ikkje, mente moren og sukket. – Ungen min, du e skjønn i dag, la hun til og måtte frem med lommeørkleet.

Nålen kom på, og Hanna trakk på skuldrene. Det lange arvesløret var ikke hvitt lenger, men mer som et gammelt skjøte fra en kjøpmannskiste. Etter skikken var det stukket myrt inn i det. Moren hadde høstet hardt fra blomsterpottene i Lindgården. Myrtrkansen som sløret var festet i, var ikke noen spøk å balansere på hodet.

– Sett den ordentlig fast, fikk Sara Susanne frem. Hun hadde latt seg kle på og brette ut. Latt seg gre, krølle og flette. Presse inn og polstre med tre underskjørt. Hun lot dem le

rundt seg uten å være det. Når de sa at hun skulle reise seg, så gjorde hun det. Når de ba henne sette seg igjen, så gjorde hun det også.

*

Johannes sa ja uten å stamme. Det var jo også et kort ord. Men mange tenkte nok just på det da de sto der fremme. Brudeparet og de nærmeste seilte med jekta. Den hadde flagg og var pyntet med einerkvister og lykter – og stevnet først ut. Så kom hele armadaen av smått og stort som kunne flyte. Det ble trangt om båtplassene i støa og ved kai på Offersøy.

En av ungguttene ble så ivrig etter å være med når siste salutten skulle fyres at han falt i havet. Det tok tid å få den dyvåte, tennerklaprende karen opp av isvannet. Han måtte rett i bryggerhuset for å tines under latter og spetakkel. Imens la saluttrøyken seg. Skjur og kråke i de snøtunge rognetrærne og under takmønene kunne gjenfinne roen på et vis.

Johannes gjentok befraktningen opp til husene, akkurat som første gang. Løftet henne og svingte henne rundt som om han viste henne frem. Så trykket han henne inntil seg og skred i vei med blikket stivt festet på den gjensnødde veien. Det hadde lavet ned mens de var ved kirken. Drengen hadde ikke rukket å måke ordentlig før alt la seg over igjen. Men Johannes brukte de store føttene til truger, og de lange leggene grynnert i vei til langt opp på botforene.

– Bere slepp mæ ned nu, hvisket hun da hun hørte på pusten at han slet.

Men Johannes ensat henne ikke. Han gnicket det nystusede skjegget mot fjeset hennes og lo. En lav, humrende latter som han trolig hadde gjemt på. Lenge.

Og bak dem kom gjestene stimende som en andeflokk.

Hun så dem over skulderen hans. Uvirkelig. Fremmed. Som i en fortelling. Leende. Kاكلende. Ropende. Kvinnfolkene holdt i skjørtene og gneldret over snø i skoene. En ropte at hun også ville bli båret. Hun fikk til svar at det ikke var hun som var brud. Og folk lo.

Etter middagen som var servert i to stuer og bordstu, ble de fleste ustyrlig glade. Praten lød som en herjende kvesmesverm. Etter hvert ble spisestuen ryddet, Johannes bød henne opp og dansen kom i gang. Han bukserte føttene tålig bra etter det man kunne frykte, for de hadde ikke øvd. I og med at han ga henne litt rom og holdt henne ut fra seg, unngikk han å tråkke på henne. Plutselig visste hun at han hadde tenkt mye på hvordan han skulle unngå akkurat det. Og på en måte forsto hun dette enkle, men skremmende, at Johannes og hun var overlatt til hverandre. Trolig følte han seg like alene som hun midt i alt ståket.

Sara Susanne hadde likt å være i bryllup. Få nye klær. Hjelp søstrene med hår og knapper. Fnise og le. Hemmeligheter. Hun hadde aldri tenkt på at det var den siste dagen i brudens liv. Hvordan kunne hun ha vært så utrolig dum?

Like over midnatt, da jentene begynte å skifte lys i stakene og etterfylle lampene, lente Johannes seg mot henne og pekte fort mot taket.

– Vvvviii ggggaaaaaar ooooooop!

Så var det slutt. Hun visste at det på et eller annet tidspunkt måtte bli slutt. Og da han reiste seg og ga henne hånden, fulgte hun etter. Som om han hadde bydd henne opp til siste dans.

– Skal vi ikkje sei god natt? mumlet hun.

Johannes ristet på hodet og lukket døren mellom gangen og stuen.

Så gikk de opp trappen. Lampen i loftsgangen oste. Hun stanset og skrudde ned veken mens han ventet. Så tok han

lint om henne der i osen og fikk henne inn på rommet der de skulle sove.

Bryllupsnatten 1862 var snø mørk og uten stjerner. Månen måtte kjempe seg til ei revne. Til gjengjeld kom den rett inn gjennom vinduet til dem. Han hadde fått et hurtig tømt glass på slutten som gjorde ham modig, om ikke særlig påpasselig. En lampe var tent på kommoden, og han tente ikke flere. Detaljene skulle de begge skånes for.

Hun hadde tenkt på hvordan hun skulle få sagt at hun nettopp hadde oppdaget at hun hadde dagene sine. Men hun kom seg ikke til det. Fomlet bare med noe i reisevesken, men rettet seg opp med tomme hender. Så ble hun stående midt på gulvet med et fortapt uttrykk. Han kikket fort på henne med et keitete smil, så la han begge hendene rundt åpningen på lampeglasset og blåste ut. Og hun, som om hun var redd han skulle ombestemme seg og tenne igjen, begynte i rivende fart å kle av seg. Halvt kroket, sammenbrettet, vaklende. Sko og strømper først. Hun smøg av seg det hjemmestrikede bindet og stakk det under gulvmatten til så lenge. Etter bevegelsen på den mørke skyggen og lydene, forsto hun at han vrent av seg vesten. Så lyste den kritthvite skjorten hans opp i mørket.

Kjolen var en felle. Et fengsel. Hun ble på gråten. Med tynn, fremmed stemme måtte hun be ham hjelpe seg. Han kom styrrende mot henne som om det gjaldt livet. Etter en stunds fomling uten resultat tente han talglyset som sto på nattbordet. Allikevel tok det en evighet å få alle knappene i ryggen ut av hempene.

– Ka slags tulling e det som har bestemt at klea skal vær så umulig? mumlet hun.

Da lo han. Det endte med at de måtte le, begge to. Det var som å ha senket et brysomt lik i jorden. Alt ble lettere. Nesten muntert. Hadde ikke alt vært så trasig, så kunne han

ha vært broren hennes, tenkte hun. En å flire i lag med. Nå som hun ikke hadde Arnoldus.

Stemmer og latter steg opp til dem gjennom gulvbordene. Det knirket som om alt levende lyttet og ville være med. Den dype stemmen til broren, Jacob, opp gjennom trappene. Han hadde nok kommet et stykke for langt ned i punsjen.

– Kor farsken vart det a brurefolket? Sara Susanne! Johannes! Dokker kan ikkje legg dokker tel allerede!

Noen hysjet på ham og fikk ham inn i stuen igjen.

Sara Susanne hørte Hannas latter. Kom på at hun jo en gang måtte ha kommet igjennom det, hun også. Og søster Maren – som hadde holdt omkring henne et øyeblikk da de kom fra kirken. Men derfra var det stille. Maren lo sjelden høyt.

Da han hadde hjulpet henne til å holde balansen mens hun trådte ut av kjolen, blåste han ut lyset igjen og begynte å fomle med egne klær. Idet han kom i seng hørte hun den hutrende, lattermilde stemmen hans ut i mørket.

– Hhhhan ttttykje føøøør ei kkkkjyyyyld! Æ ssssskuuuuulle ha pppppassa vvvvaaaarmen ssssjøøøøl.

Hun hadde ikke ventet at han skulle være helt naken. Det var et sjokk. Hun kavet mot ham et øyeblikk. Da trakk han seg unna som om han hadde brent seg. La seg over på siden og stammet noe om at de hadde livet for seg. Han luktet sterkt av punsj, det var så, men hun greide ikke å ha noe imot ham. Det var ikke det. Ikke engang at han var naken. Så hun bestemte seg. Akte seg forsiktig mot ham og liksom brettet den ene armen over skulderen hans. Forsiktig, som om hun ventet på at han skulle forsvare seg. Så ble de liggende dørgende stille begge to. Til sist vendte han seg mot henne i en viss fart for ikke å ombestemme seg, og skrudde de nakne armene om henne. Igjen ble de liggende stille. Han, som om han ventet på ei øreteve. Hun, fordi hun ikke visste noe annet å finne på.

Forsiktig dro han opp serken hennes. Det var så merkelig å kjenne. Den ru neven mot hoften. Hun lå helt stille mot den nakne huden hans, den harde hoftekammen, de varme hendene, munnen hans mot halsen og ansiktet. De hårete leggene hans som krafset godmodig på hennes. Likeså brystkassen. Hele dette linne trykket av ham.

Noe hendte. En forvandling. Ikke i hodet, nei, i selve kroppen. Med reir i det ujevnelige strålte det ut i hele henne. En slags skammelig sult. Som kanskje ikke var skammelig allikevel. Til og med presten visste om det. Det var han som hadde sagt dette om *ett kjød*.

Og så bestemte hun seg for ikke å grue for det Johannes skulle gjøre.

Etter at han var sovnet, sto hun opp, vasket seg i kaldlunkent vann bak skjermbrettet, skiftet serken til nattkjole, fant et nytt hjemmestrikket til det månedlige – og la et håndkle over elendigheten i sengen. Han sov så tungt at man kunne tro han var død hadde det ikke vært for lyden.

I mangel av søvn fikk hun rikelig tid til å tenke. Det hadde ikke vært verre enn at hun tålte det. Den ene gangen hun ynket seg hadde han stanset helt opp. Hun hørte at han holdt pusten.

– Det gjør ikkje nokka, hvisket hun da.

Etter en stund merket hun at han var helt våt i ansiktet, så hun tok om ham og hvisket ordene på nytt. Men det var som om hun hadde ødelagt hele arbeidsstykket for ham. I hvert fall ble han bare liggende og stryke på henne. Stryke henne alle steder. Hadde det ikke vært så skammelig, hadde hun tenkt at det var det beste hun hadde kjent. Så etter hvert gjorde han det han skulle uten at hun ynket seg. Hun lå og hørte på stemmene og ståket nedenfra, og tenkte på at de visste at hun lå her med Johannes.

Da arbeidet var gjort og han hadde fått igjen pusten, ga

han seg igjen til å stryke på henne. Og hun fikk igjen denne følelsen av å være bare hud. Det verste var nok over nå, tenkte hun.

Da det grumsete dagslyset viste seg på et overrimet vindu og pusten deres lå som skodde over sengen, forsto hun at hun hadde sovnet likevel. På en eller annen måte hadde hun forvillet seg bort fra seg selv og filtret seg tett sammen med ham. Johannes. Forsiktig smøg hun seg fri for å komme seg på bøtta bak skjermbrettet før han våknet. Etter hva som kom i bøtta ble hun bekymret for hvordan sengen så ut. Hun heftet på seg det hjemmestrikkede i lynende fart og krøp inn under dynen.

Øyeblikket etter spratt han opp av sengen uten å se på henne. Hun lå helt stille med halvlukkede øyne og lurte på når han skulle gi seg til kjenne. Han gikk ikke på bøtta, men dro på seg buksene og fyrte opp i ovnen. Da det duret så gnistene brøt seg ut gjennom trekkhullet, forsvant han ut med en busserull halvveis over hodet. Like etter kom jenta opp med ei diger porselensmugge med varmt vann. En linn damp sto opp og kroet seg mot det spede dagslyset.

Etter en stund kom han tilbake. Ennå hadde ingen mælt et ord. Da jenta kom med frokostbrettet med alle slags herligheter, sto Johannes bak skjermbrettet med hengende bukseleser og tørket seg. Det underlige i at han lot som om han var aldeles alene i rommet plaget visst verken ham eller jenta med brettet. Hun var også fullstendig stum mens hun neiet seg baklengs ut og lukket døren. Da snudde Johannes seg mot henne og gned seg over haken med håndkleet.

– Ooooj! Fffføøør et mmmmirakels! Kkkkkaaaaaffe! Iiiii sssseeeenga! Kloooooookka ttttti! kom det ettertenksomt.

Etter å ha klapset opp puten hennes og fått henne til å heise seg opp i sittende stilling for å ta imot brettet, lettet han på dyna for selv å lirke seg innunder. Det nyvaskede ansiktet

ble likblekt over det korte skjegget. Hun så det, hun også. Store størknede blodflekker. Han slapp dyna over og stirret på henne. Etter en grimase som viste at han kjempet med noe, begynte tårene å renne.

– Heeerre Gggguuuud! Herre Guuuuud og fffffader! Haaaaar æ øøøøødelagt dæ heeeiiiilt, liiiiikkje Sssssssara?

Han bøyde seg over henne og klamret seg til henne så brødkivene med rull og rødbete var i fare og lefsene gled ut av fatet. Hun kjente de våte kjakene hans mot ansiktet og hørte den grøtete pusten full av gårdrukken punsj.

– Nei, æ har berre dagan mine, hvisket hun skamfull. – Æ fikk ikkje tid tel å sei det tel dæ i går ... for du va så snar.

Herbjørg Wassmo: *Hundre år*

Sara Susanne, Elida og Hjørdis – Herbjørgs oldemor, mormor og mor. *Hundre år* er romanen om deres liv, om mennene de ville ha eller de mennene de fikk, og om barna de fødte. Det er også historien om ei lita jente som stikker seg vekk på låven for å gjemme seg for *ham*. Hun har en gul blyant som hun spisser med en tollekniv. Den bruker hun til å skrive, og til å overleve. Denne jenta er født i 1942, nøyaktig hundre år etter oldemoren, den sterke Sara Susanne som sto modell for engelen på altertavlen som i dag befinner seg i Lofotkatedralen. Hundre år er beretningen om disse kvinnene, om slitet og savnet, om friheten, og om lengselen etter noe annet.

Ny pocket kr. 129,-

Herbjørg Wassmo
**Huset med den blinde
glassveranda**

Huset med den blinde glassveranda var Herbjørg Wassmos debut som romanforfatter og hennes første bok i trilogien om Tora.

Det er en gripende beretning om et ensomt barn, med en fåmælt og innesluttet mor som har nok med sitt kjærlighetsløse slit, og med en stefar som misbruker henne. Lyspunktet i tilværelsen finner hun hos tante Rakel og onkel Simon, som representerer de gode kreftene i livet.

For denne romanen ble Herbjørg Wassmo innstilt til Nordisk Råds litteraturpris i 1981.

«Det er så godt, så godt.»

Tinic Talén, *VG*

«En fin miljøskildring og et drama om lys og mørke.»

Sissel Lange-Nielsen, *Aftenposten*

Ny pocket kr. 149.-

Herbjørg Wassmo
Dinas bok

Dina er en sterk kvinneskikkelse som står levende fram i nordnorsk landskap og miljø på 1800-tallet.

I hennes tidlige barndom inntreffer en fryktelig hendelse som forfølger henne hele livet. Hun blir et merkelig og på mange måter også farlig og utsatt menneske, som får stor makt over skjebnen til dem som omgir henne. Romanen tar opp temaer som svik og skyld, sorg og lidelse, og skildrer en umettelig sanselig livsutfoldelse.

Dinas bok danner utgangspunktet for filmen *I am Dina* (2002), regissert av Ole Bornedal og med Maria Bonnevie i hovedrollen som Dina.

Kåret til tidenes best likte bok i Bokklubben Nye Bøker.

«... et mesterverk som lyser opp bokhøstens himmel.»
Tinic Talén, VG

OM FORFATTEREN

Herbjørg Wassmo er født i 1942 i Vesterålen og debuterte i 1976 med diktsamlingen *Vingeslag*. Hun har fått bl.a. Kritikerprisen, Bokhandlerprisen, Amalie Skram-prisen og Nordisk Råds litteraturpris. I 1990 ble hun tildelt Den norske Bokhandlerforenings pris for 80-årenes bok (*Dinas Bok*).

TIDLIGERE UTGIVELSER BL.A.

Et glass melk takk (2006), Flukten fra Frank (2003), Det sjuende møte (2000), Karnas arv (1997), Reiser. Fire fortellinger (1995), Lykkens sønn (1992), Dinas bok (1989).

HERBJØRG WASSMO

Tidligere utgitt:

Vingeslag. Dikt, 1976

Flotid. Dikt, 1977

Huset med den blinde glassveranda. Roman, 1981

Det stumme rommet. Roman, 1983

Juni-vinter. Hørespill, 1983 (Solum)

Veien å gå. Dokumentarroman, 1984

Mellomlanding. Hørespill, 1985 (Solum)

Hudløs himmel. Roman, 1986

Tora (Huset med den blinde glassveranda / Det stumme rommet / Hudløs himmel) Storbokutgave, 1987

Dinas bok. Roman, 1989

Lite grønt bilde i stor blå ramme. Lyriske tekster, 1991

Vingeslag / Flotid. Dikt 1976–77. Ny utgave, 1992

Lykkens sønn. Roman, 1992

Reiser. Fire fortellinger, 1995

Hemmelig torsdag i treet. Bildebok, ill. av Mariann Hennie Hafsen, 1996
(Damm)

Karnas arv. Roman, 1997

Det sjuende møte. Roman, 2000

Lite grønt bilde i stor blå ramme. Lyriske tekster. Ny utgave, 2002

Flukten fra Frank. Roman, 2003

Et glass melk takk. Roman, 2006